

GİLAN TÜRK AĞZINDA SES OLAYLARI

Ergin JABLE*

Özet

Bu çalışmamızı daha önce Gilan'da yapmış olduğumuz derleme metinlerimizden örnekler tespit ederek oluşturmaya çalıştık. Bu çalışmamızın amacı halen çok canlı bir şekilde kullanılan Gilan Türk Ağzı'nın *ses özellikleri* içerisinde önemli bir yer teşkil eden *ses olaylarını* özel olarak ele almak ve bu ses olaylarını oluş biçimlerine göre gözler önüne sermektir. Rumeli Ağzları içerisinde özel bir yeri olan Gilan Türk Ağzı'nın ses olayları bakımından da özellik arz ettiğini, ortaya çıkan ses olaylarının Türk dilinin genel karakteri ve tarihi seyri çerçevesinde diğer lehçe, şive ve Anadolu Ağzları'nda meydana gelen ses olayları ile benzerlik ve farklılıklar ortaya koyduğunu görüyoruz. Bu çalışmanın kapsamını aşan bu yön bilahare başka çalışmalarda ele alınabilir; ancak biz burada sadece Gilan Türk Ağzı'nın ses olaylarını gözler önüne sermeye çalıştık. Bu çalışmanın bundan sonraki çalışmalarda yapılacak değerlendirme ve tasnifler için yön gösterici olmasını temenni ediyoruz. Bu çalışma, sahada ses kayıt cihazıyla yapılan metin derlemesi, kayıtların çevriyazı alfabetiyle metne aktarılması ve metinde tespit edilen dil malzemesinin Ses Bilgisi bakımından incelemeye tabi tutulması yöntemine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gilan Türk Ağzı, Ses Olayları, Dişlileşme, Damaklılaşma, Dudaklılaşma

PHONETIC CHANGES IN GJILAN TURKISH DIALECT

Abstract

We have tried to form this study by determining samples from our compilation texts that we did in Gjilan before. The aim of the study is to discuss the phonetic changes which takes an important place in phonetic properties of Gjilan Turkish Dialect that is still used lively today in special. We see that Gjilan Turkish Dialect has a unique place in Rumelian Dialect and also its phonetic changes are notable. Also, the phonetic changes in Gjilan Turkish dialect show similarities and differences with other dialects in Anatolia. This subject which goes beyond the scope of this study can be discussed in other studies; but we have tried to bring phonetic changes of Gjilan Turkish Dialect into light. We hope that this study will contribute to future studies and classifications. This study is based on the method of text compilation done by sound recording device, converting records into text and analysis of vocabularies determined in the text in terms of Phonetics.

Keywords: Gjilan Turkish Dialect, Phonetic Changes, Dentalization, Palatalization, Labialization.

Kosova'nın güneydoğu kısmında yer alan Gilan şehrinin nüfusu 2011 sayımına göre 90.000 civarındadır. Nüfusun yaklaşık %88'ini Arnavutlar, %12'sini Türkler ve Sırpalar oluşturur. Gilan'ın Türk nüfusundaki azlık, son süreçlerdeki dış göçün sonucudur. Gilan, Türkiye'ye büyük oranda göç vermiş bir bölgedir. Bölgeden Türkiye'ye göçen aileler arasında

* Dr.; Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, erginj@gmail.com.

Gilan, Gelan, Geylan soyadları yaygınca kullanılır. Gilan Belediyesi sınırları içinde Arnavutça, Sırpça ve Türkçe şehirdeki resmî diller arasında yer almaktadır. Gilan'a bağlı Doburçan köyü de Türk yerleşimi açısından ön plandadır (wikipedia.org).

Gilan şehrini gösteren bir harita

İşaretlerimiz	Ses Değerleri
A	a, e
B	b, p
Ç	ç, c
I	ı, i
K	k, g
Қ	қ, ğ
T	t, d
U	u, ü

V	Ünlü (vokal)
#	Kelimenin solunda ise kelime başını, sağında ise kelime sonunu gösterir.
/	Kök ünlüsünden sonra gelen sesi gösterir.
//	Bir kelime içindeki sesleri gösterir.
˙	Şeklen değil ama fonksiyonca var olan kelime ve ekleri gösterir.
()	Parantez içindeki sesin ihtiyarî olduğunu gösterir.
>	Ok istikametinde tek aşamalı değişmeyi gösterir.
>>	Ok istikametinde iki veya daha fazla aşamalı değişmeyi gösterir.
+	İsme eklenmeyi gösterir.
-	Fiile eklenmeyi gösterir.
A	Normal a
ā	Normalden uzun a
C	Normal c
Ç	Normal ç
D	Normal d
E	Normal e
ē	Normalden uzun e
F	Normal f

G	Normal g
ā	Tonlu, orta damak g ünsüzü
H	Normal h
I	Normal ı
ī	Normalden uzun ı
î	Normal i
ï	Normalden uzun i
J	Normal j
K	Normal k
Ḳ	Tonsuz, orta damak, patlamalı k ünsüzü
L	Normal l
Ĺ	Arka damak l'si
Ẓ	Ön damak l'si
M	Normal m
N	Normal n
O	Normal o
ō	Normalden uzun o
ö	Normal ö
P	Normal p
R	Normal r
S	Normal s
S	z – s arası ünsüz
T	Normal t

U	Normal u
Ÿ	Normalden uzun u
Ü	Normal ü
Û	Normalden uzun ü
V	Normal v
Y	Normal y
Z	Normal z

1. SES BİLGİSİ

1.1. Ses Uyumları

1.1.1. Ünlü – Ünlü Uyumsuzluğu

Türkçe’de ünlüler, kelimedeki dizilişleri itibarıyla önem derecelerine göre sıralarsak kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık, darlık-genişlik bakımlarından bir uyum arz ederler. Gilan Türk ağzında aykırı bir durum olarak ünlülerin kelimedeki dizilişleri bakımından uyumsuzluk had safhadadır. Uyumsuzluk, daha çok ünlülerin artlığı ve önlüğü bakımından kendini gösterir.

Ünlü-ünlü uyumsuzluğunu kelime kök veya gövdesinde görebiliriz:

alti < altı (Aİ), aynı < aynı (Aİ),

Gilan Türk ağzında, kalın sıradan ünlü dizisine sahip kelimelere ince ünlülü eklerin getirilmesi veya ince sıradan ünlü dizisine sahip kelimelere kalın ünlülü eklerin getirilmesi uyumsuzluk bakımından rastlanan bir durumdur:

kalıdılar << kalıyordular (AE)

Ünlü – Ünsüz uyumsuzluğu

Türkçe’de ünlü ve ünsüzlerin kelimedeki dizilişleri bakımından nitelik olarak birbirleriyle uyum arz ettikleri görülür. Bu uyum, ses cihazının arka noktasında teşekkül eden ünsüzlerin yanında kalın ünlülerin, ön noktasında teşekkül eden ünsüzlerin yanında ince ünlülerin bulunması şeklinde tezahür eder.

Gilan Türk ağzında, kelimelerde nadiren ünlü-ünsüz uyumsuzluğu görülür:

altmış < altmış (AE), asim < asım (AE)

K# üstsesbiriminin iyelik eki ve yükleme hal ekini aldığı şekillerde ünlü-ünsüz uyumsuzluğu görülebilir:

yagi < yağı (NA)

1.2. Ses Olayları

1.2.1. Dişlileşme

Nitelik bakımından, ses organının başka bir noktasında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının diş kaymasıdır.

Dişlileşmenin kelimelerde görüldüğü örnekler:

#c < #K

calan << gelen (ŞŞ), ceyik < geyik (Aİ), cüzel < güzel (ŞŞ)

#ç < #k

çendi < kendi (AE), çepek < kepek (NA), çimse < kimse (AE)

/c/ < /g/

hanci < hangi (AE)

/ç/ < /k/

içinci << ikinci (ŞŞ), içisi < ikisi (ŞŞ)

1.2.2. Damaklılaşma

Nitelik bakımından, ses organının başka bir noktasında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının damağa kaymasıdır.

y# < h#

vallay << vallah (Aİ)

Alıntı kelimelerde görülen bu olay, yabancı kelimenin dile katılması sırasında, iki ünlü arasındaki h'lerin, ünlülere en yakın ses olan y'ye dönüştürülmesi şeklinde işleme tabi tutulduğunu gösterir:

/y/ < /h/

müyüm << mühim (ŞŞ), şeyirden < şehirden (NA), vallayı < vallahi (AE)

y/ < r/

aşâyi << aşağı (AE)

n/ < v/

kınaç << kıvanç (Aİ)

1.2.3. Dudaklılaşma

Nitelik bakımından, ses organının başka bir noktasında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının dudağa kaymasıdır.

f# < h#

furdamlen << hurdamla (Aİ)

v/ < g/

dügerdik << döverdik (NA), dügmek << dövmek (NA)

1.2.4. Patlayıcılılaşma

Nitelik bakımından sızıcı olan bir sesin patlayıcı hale gelmesidir. Gilan Türk ağzında, patlayıcılılaşma örneklerine seyrek olarak rastlanır.

#k < #t

hayduk < haydut (ŞŞ)

g/ < ğ/

aga < ağa (Aİ), ağır < ağır (NA), pogaça < poğaça (AE)

g# < y#

beg < bey (NA)

1.2.5. Sızıcılaşma

Nitelik bakımından patlayıcı olan bir sesin sızıcı hale gelmesidir.

ş/ < ç/

kaştilar << kaçtilar (Aİ)

v/ < b/

avdes << abdest (ŞŞ)

v/ > ʿ/

Arapçadan alınma kelimelerde bulunan patlayıcı ʿ sesinin sızıcılaştırıldığı görülür:

bedovalı << beddualı (ŞŞ), dova << duʿ a (Aİ)

1.2.6. Ötümsüzleşme

Nitelik bakımından ötümlü olan bir sesin ötümsüz hale gelmesidir. Gilan Türk ağzında seyrek görülen bir olaydır.

Ötümsüzleşmenin kelimelerde görüldüğü örnekler:

#t < #d

tefteri < defteri (AE)

t# < d#

mevlüt << mevlid (ŞŞ)

t/ < d/

damatın < damadın (NA), pite < pide (AE), pitalka << pide (ŞŞ), pitayka << pide (ŞŞ)

t/ < n/

oneste < o nesne (AE)

1.2.7. Ötümlüleşme

Nitelik bakımından ötümsüz olan bir sesin ötümlü hâle gelmesidir.

#c < #ç

cev̄er << çevir (Aİ)

d# < t#

derd < dert (Aİ)

d/ < t/

işidemedim << işitemedim (ŞŞ), ügredermiş << öğretirmiş (ŞŞ)

z/ < s/

otobuzda << otobüste (Aİ)

1.2.8. Erime

Bir kelimedede ünlüden sonra gelen ünsüzün veya ünlünün -ilk ünlünün açıklığının etkisiyle- niteliğinin silinerek ilk ünlü içinde kaybolmasıdır.

/ā/ < /aa/

vādettikleri << vaat ettikleri (ŞŞ)

∅ < r#

ne ka << ne kadar (Aİ),

∅ < g/

örenci < öğrenci (AE), uraşmışım << uğraşmışım (AE), ürenci << öğrenci (AE),

∅ < n/

oların < onların (Aİ)

∅ < r/

çocuklāmıza < çocuklarımıza (AE), güreşiyolar < güreşiyorlar (Aİ), yelıştırır << yerleştirebilir (AE)

∅ < z#

alni << alınız (Aİ), ke < kez (Aİ)

∅ < y/

çūden << köyden (ŞŞ)

∅ > h/

billai < billahi (Aİ), memet < mehmet (ŞŞ), muabiri < muhabiri (ŞŞ), muarem << muharrem (ŞŞ), tallai < tallahi (Aİ), tuafiyecilik < tuhafiyecilik (ŞŞ), vallai < vallahi (Aİ)

∅ < h#

allā < allah (ŞŞ), biytullā << beytullah (AE), tarī < tarih (NA), vallā << vallah (AE)

∅ < k#

yō < yok (AE)

∅ < /k/

türçe < türkçe (ŞŞ)

∅ < l#

nasısın < nasılsın (Aİ)

∅ < l/

bugar < bulgar (Aİ)

∅ < /t/

arn• çe << arnavutça (Aİ), arnūça << arnavutça (ŞŞ)

∅ < y#

şe < şey (AE)

1.2.9. Yutulma

Bir kelimedeki bir ünsüzün, kendinden sonra gelen ünlünün açıklığında erimeye fırsat bulamadan kaybolmasıdır.

∅ < #h

alvacılara << helvacılara (NA), amam < hamam (NA), asan < hasan (AE), iyanet << hıyanet (ŞŞ), ususi < hususi (AE)

∅ < /h/

bilassa << bilhassa (ŞŞ), cumuriyet < cumhuriyet (AE), merâmet < merhamet (ŞŞ)

∅ < I/

alni << alınız (Aİ)

KVK > KK

brakmazdılar << bırakmazdılar (Aİ)

1.2.10. Büzülme

Kelime ortasındaki bir veya daha fazla seste gerçekleşen erime veya yutulmalarla meydana gelen ses kayıplarıdır.

dilimisık << değilmişiz (AE), dilsık << değiliz (AE)

1.2.11. Derilme

Kelime sonundaki bir veya daha fazla seste gerçekleşen erime veya yutulmalarla meydana gelen ses kayıplarıdır. Metnimizde örneklerden birer tane mevcuttur:

bili << biliyor (AE), dâ << daha (AE), gözüki << gözüküyor (AE), güri << görüyor (Aİ)

1.2.12. İncelme

Nitelik bakımından, ses organının arka tarafında teşekkül eden bir ünlünün teşekkül noktasının öne kaymasıdır.

Gilan Türk ağzında, art sıradan ünlü dizisine sahip birtakım kelimelerdeki ünlülerin, bazen birinin inceler ünlü uyumunu bozduğu görülürken bazen de hepsinin inceler ünlü bakımından uyuma girdiği görülebilir:

azem < azam (Aİ), dayılarımın < dayılarımın (Aİ), dokuze < dokuza (AE), kokisi << kokusu (AE), sırpçe < sırpça (Aİ)

1.2.14. Kalınlaşma

Nitelik bakımından, ses organının ön tarafında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının dudağa kaymasıdır:

banım << benim (AE), dort < dört (AE), için < için (ŞŞ)

Alıntı kelimelerde dikkat çeken ve kelimedede art ünlülerin tercih edilmesi şeklinde gözlemleyebildiğimiz bir kalınlaşma vardır:

bılır < bilir (AE), calan << gelen (ŞŞ), cāldım << geldim (ŞŞ), dordi << dördü (Aİ), zulumu << zulümü (ŞŞ)

1.2.15. Genişleme

Kelimedede, dilin alçak konumunda seslendirilen bir sesin, dilin yüksek konumunda seslendirilir hale gelmesidir:

e < i

deyem << diyeyim (AE), memmekler << mimikler (Aİ)

1.2.16. Daralma

Kelimedede, dilin yüksek konumunda seslendirilen bir sesin, dilin alçak konumunda seslendirilir hale gelmesidir:

i < e

biyullā << beytullah (AE), girır < girer (Aİ), ni < ne (Aİ), zanıdır << zanneder (ŞŞ)

U < O

çucugum << çocuğum (AE), duğrusi << doğrusu (NA), güri << görüyor (Aİ), küyde < köyde (AE), küti << kötü (AE), ülürsük << ölürüz (Aİ), yünetmişim < yönetmişim (Aİ)

i < ü

kokisi << kokusu (AE), köyi < köyü (Aİ), misliman << müslüman (AE)

1.2.17. Düzleşme

Nitelik bakımından yuvarlak olan bir ünlünün düz hâle gelmesidir.

e < ö

derd << dört (Aİ)

a < o

yāk < yok (Aİ)

i < u

dolmaymış << dolmuyormuş (Aİ), gezeymiş<< geziyormuş (AE), olmuş << olmuş (Aİ)

1.2.18. Yuvarlaklaşma

Nitelik bakımından düz olan bir ünlünün yuvarlak hale gelmesidir. Düzleşmeye nazaran Gilan ağzında yuvarlaklaşma daha yaygındır:

ü < i

bülünsün << bilinsin (Aİ), hüzmetsi < hizmeti (NA), melvüt < mevlit (ŞŞ), müyüm << mühim (ŞŞ)

o < I

dayo < dayı¹ (NA)

u < a

guvur << kafir (Aİ)

Eklerde tek örnek:

topurlak < toparlak (NA)

1.2.19. İkizleşme

Kelime içindeki bir sese (ünsüz), nitelik itibarıyla tıpatıp benzeyen bir sesin türemesi olayıdır:

mm/ < m/

memmedov << mehmedov (Aİ), memmekler << mimikler (Aİ)

1.2.20. Tekleşme

Kelime içinde mevcut olan ünsüz çiftlerinden birinin kaybolmasıdır:

eli < elli (ŞŞ)

Ekleşmeyle birlikte ortaya çıkan ikizleşme örnekleri de vardır:

¹ “Kosova Türk Ağzlarında Sırp ve Arnavut Dilinin Etkisi, 1999” Prof.Dr.Nimetullah Hafız’ın yayınladığı makalesinde belirttiği “+o vokatif eki” değildir. Burada yuvarlaklaşma vardır.

yolardi << yolla-r-dı (AE)

Tekleşme olayına genellikle alıntı kelimelerde rastlanır. Gilan Türk ağzı bu şekilde, ikiz ünsüz bulunduran yabancı kelimeleri Türkçeleştirme yolunu benimsemiştir:

/b/ < /bb/

muabetler << muhabbetler (Aİ)

/c/ < /cc/

tücar < tüccar (AE)

/d/ < /dd/

bedovalı << beddualı (ŞŞ)

/k/ < /kk/

ayakabılarımızı << ayakkabılarımızı (ŞŞ),

/l/ < /ll/

kulanmamışık << kullanmamışız (NA), millet < millet (Aİ), yolardi << yollardı (AE)

/r/ < /rr/

muarem << muharrem (ŞŞ)

/t/ < /tt/

marta < martta (Aİ)

1.2.21. Toplaşma

Bir kelimedede iki ünlü yan yana gelince Türkçe bu ünlülerin arasında “y” yardımcı ünsüzünü türetir. İkinci ünlü vurgusuz orta hecenin dar ünlüsü olur; bu dar ünlüler kendilerini koruyamadıkları için düşerler. Böylece kelimenin hece sayısında azalma gerçekleşir. Gilan Türk ağzında toplaşma olayı, sola toplaşma şeklinde görülmektedir:

ayle < aile (ŞŞ)

1.2.22. Karışma

Biri ünlüyle biten öbürü de ünlüyle başlayan iki kelimenin birlikte söylenmesi esnasında gerçekleşen, ulanma ve erime olayları sonucunda meydana gelen; birinci kelimenin son, ikinci kelimenin ilk ünlüsünün birbirine karışması olayıdır:

ştüledır << işte öyledir (Aİ)

1.2.23. Kaynaşma

Konuşma sırasında, yan yana gelen iki kelimedenden birinin son, diğerinin ilk seslerinin anlamca birleşme görülmeden bazı ses olaylarının da etkisiyle kaynaşması sonucunda, bu iki kelimenin, bir kelime gibi söylenmesidir:

büle << böyle (AE),

1.2.24. Ulama

İki kelimeye ait seslerin, bir kelimeye ait seslerin sahip olduğu zaman aralığı ile seslendirilmesidir.

varise < var ise (AE)

1.2.25. Türeme

Kelimede daha önce bulunmayan bir sesin türemesi olayıdır:

h/ < Ø

şihiri < şiiri (Aİ)

l/ < Ø

amicam < amcam (NA), hepisi < hepsi (NA)

m# < Ø

belkim < belki (ŞŞ)

1.2.26. Göçüşme

Kelimede yan yana bulunan iki sesin niteliklerinden hiçbir şey kaybetmeden yer değiştirmesidir:

meyrem < meryem (AE)

1.2.27. Benzetme

Bir sesin, nitelikleri itibariyle, bir başka sesi kendisine benzetmesidir:

Ünsüz benzetmesi:

/ss/ < /sz/

etmessiniz << etmezsizin (ŞŞ), (gerilek-yandaş-tam benzetme)

1.2.28. Palatallaşma

Yumuşak damak

akıllım << akıllı (Aİ), balı < balı (NA)

Ön damak

cüze| << güzel (ŞŞ), islâ << ıslah (ŞŞ), lazım < lazım (Aİ), patlasın < patlasın (ŞŞ)

Sonuç

Yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda Gilan Türk ağzında ünlü – ünlü uyumsuzluğu sık görülmektedir. Bununla birlikte dişlileşme, damaklılaşma, ötümsüzleşme, ötümlüleşme, erime, yutulma, incelme, kalınlaşma, daralma, yuvarlaklaşma, tekleşme, türeme ve palatallaşma çok sık görülmektedir.

Oysa dudaklılaşma, patlayıcılaşma, sızıcılaşma, büzülme, derilme, düşme, genişleme, ikizleşme, toplama, karışma, kaynaşma, ulama, göçüşme ve benzetme daha nadir görülmektedir.

Gilan Türk ağzı bölgesel olarak farklı dillerin etkisinden kurtulamadığı için belki de bu değişiklikleri yaşamaktadır. Dil etkileşimi açısından Gilan Türk Ağzı ayrıca disiplinler arası araştırma ve incelemelere de muhtaçtır.

Kaynak Kişiler:

KISALTMASI	ADI VE SOYADI	YAŞI
AE	Adnan Emin	53
Aİ	Arslan İsmail	54
NA	Nevton Ali	58
ŞŞ	Şükrü Şerif	58

Kaynaklar

- ADONYAN, A. (1975). *Balkan Harbi Tarihi*. (çev. Zaven Biberyan), İstanbul, s. 127.
- AHMED, O. (2001). *Resne ve Çevresi Türk Ağzlarının Fonetik ve Sözlük Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kiril ve Metodik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Üsküp.
- AKALIN, M. (1988). *Tarihi Türk Şiveleri*. Ankara.
- AKSOY, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı*. İstanbul.
- AKTEPE, M. M. (1986). XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair. *Türkiyat Mecmuası*.
- ALTINAY, A. R. (1989). *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966 – 1200)*. İstanbul.
- ATALAY, B. (1986). *Divanü Lugati't - Türk Dizini IV*. Ankara.
- BANGUOĞLU, T. (1986). *Türkçe'nin Grameri*. Ankara.
- CAFEROĞLU, A. (1940). *Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar*. İstanbul.
- CAFEROĞLU, A. (1960). *Anadolu ve Rumeli Ağzlarının Bugünkü Durumu*. VII. TD Kurultayında okunan bilimsel bildiriler-1957. Ankara: TDK, s. 65-70
- CAFEROĞLU, A. (1964). *Anadolu ve Rumeli Ağzları Ünlü Değişmeleri*. TDAY-B Ankara: TDK, s. 1-33.
- (1943). *Orta Anadolu Ağzlarından Derlemeler*. İstanbul.
- (1944). *Sivas ve Tokat İlleri Ağzlarından Derlemeler*. İstanbul.
- (1945). *Güneydoğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar*. İstanbul.
- (1946). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar*. İstanbul.
- (1951). *Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler*. İstanbul.
- (1964). *Anadolu ve Rumeli Ağzlarında Ünlü Değişmeleri*. TDAY.
- (1943). *Anadolu Ağzlarından Toplamalar*. İstanbul.
- CANHASI, S. Kosova, Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğr. Üyesi.
- ÇABEJ, E. (1987). *Studime Gjuhesore III, Rilindja Prishtine*.
- DALLI, H. (1978). *Kuzey - Doğu Bulgaristan Türk Ağzları Üzerine Araştırmalar*. Ankara: TDK Yayınları.

- DALLI, H. (1991). *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağzları Üzerine Araştırmalar*. Ankara.
- DEDOVİÇ, S. (1992). *Mitrovački Turski Govor*. Belgrad Üniversitesi, Belgrad.
- DEDOVİÇ, S. (1993). *Fonetske Karakteristike Mitrovačkog Turskog Govora*. Zbornik Filološkog Fakulteta u Prištini, Kniga II, Priština, s. 111-134.
- DEDOVİÇ S. (1994). *Morfološke Karakteristike Mitrovačkog Turskog Govora*. Časopis za Duruštvene Nauke, Priština, s.85-89.
- DEDOVİÇ, S. (2001). Kosova Mitroviçası Türk Halk Edebiyatından Derlemeler. *ÇEVREN*, Özel sayı Bal-Tam, s. 134-150, Prizren.
- DEDOVİÇ, S. (1978). Mitroviça Türk Ağzının Başlıca Özellikleri. *Bay Dergisi*.
- ERCİLASUN, A. B. (1963). *Kars İli Ağzları*. Ankara.
- ERGİN, M. (1981). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul.
- GABAİN, A. V. *Eski Türkçe'nin Grameri* (çev. Prof. Dr. M. Akalın). Ankara.
- GEMALMAZ, E. (1978). *Erzurum İli Ağzları*. Erzurum
- GÖKBİLGİN, T. (1952). *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livasındaki Has – Mukataa, Mülk ve Vakıflar*. İstanbul.
- GÜLENSOY, T. (1981). *Anadolu ve Rumeli Ağzları Bibliyografyası*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÜLENSOY, T. (1987). Rumeli Ağzlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme. Ankara: TDKY/B, s.87-147.
- GÜLENSOY, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağzları*. Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1984). *Türk Dilinde Fiiller*. İstanbul.
- HASAN, H. (1983). Kalkandelen Türk Ağzı. *SESLER*, XIX, S.173,s.103-131, Üsküp.
- HASAN, H. (1995). Kocacık (Makedonya) Ağzının Ses Özellikleri. *SESLER*, S. 297, s. 29-43, Üsküp.
- HASAN, H. (1982). *Tetovkiot Turski Govor, Tetovo i Tetovsko Niz İstorijata*. Tetovo.
- HASAN, H. (1997). *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: TDKY.
- HAZAI, G. (1960). Beitrage zur Kenntnis der Turkischen Mundarten Mazedoniens. *Rocznik Orientalityczny*, XXII-2, s. 83-100

- HAZAI, G. (1960). Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine. *TDAY-B*, Ankara: TDK, s. 205-211
- HAZAI, G. (1963). Rumeli Ağızları Tarihinin İki Kaynağı Üzerine. *TDAY-B*, Ankara: TDK, s. 117-121
- HILT, S. (1985). Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nde Türk Dilindeki Okulların Kırk Yıllık Gelişimi ve Başarıları. *Sesler Dergisi*, 193, s. 25, Üsküp.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Gilan,_Kosova
- İBRAHİM, N. (1997). Cümle Bilgisi. *SESLER*, S. 318-319, s.89-95, Üsküp.
- İBRAHİM, N. (1997). *Vrapçiş'te ve Çevresi Türk Ağzı(Makedonya)*. Yüksek Lisans Tezi. AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İNALCIK, H. (1974). *Osmanlı İmparatorluğu (Klasik devir 1300-1600)*. s. 239, Belgrad.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Cilt 4 *Kırklareli Vilayeti, Dahiliye Vekaleti, Vilayetler İdaresi, Umum Müdürlüğü*, Sayı: 7
- ECKMAN, J. (1960). Dinler (Makedonya) Türk Ağzı. *TDAY-B*, s. 189-204.
- ECKMAN, J. (1962). Kumanova Türk Ağzı. *TDKY*, S-191, Nemeth Armağanı, s. 111-127.
- KAKUK, S. (1972). Le dialect Turc d'Ohriden Macédonie, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae. Tomus XXVI/2-3*, s. 227-282.
- KALAY, E. (1998). *Edirne İli Ağızları*. Ankara.
- KALEŞİ, H. (1962). Prizren kao kulturni centar za vreme Turskog perioda. *Gjurmime Albanologjike*, 1, s. 92, Priştine.
- KARAHAN, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara.
- KATONA, L. (1969). Le dialecte turc de la Macédonie de l'Ouest. *TDAY-D*, s. 57-194.
- KAYA, G. (1986). *Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış*. Priştine: Tan Yayınevi.
- KORKMAZ, Z. (1953). Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında. *TDAY*, s. 197 – 204.
- KORKMAZ, Z. (1956). *Güney - Batı Anadolu Ağızları*. Ankara.
- KORKMAZ, Z. (1977). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara.
- KOWALSKI, T. (1987). *Zagadki ludowe tureckie (Enigmes populaires turques): Prace Komisiji Oriental istyezny Polskiej Akademi Umeiejtnosci*” No. 1. Krakow, 1919 Ülkusal, Müstecip, Dobruca ve Türkler, Ankara.

- KOWALSKI, T. (1926). *Osmanisch-Türkische Volkslieder aus Mazedonien*: WZKM, XXXIII, s. 166-231
- KRASNIÇ, A. (1986). İpek Türk Ağzında Söylenen Maniler ve Bazı Ağız Özellikleri. *ÇEVREN* 51, s. 117-122, Priştine.
- MANSUROĞLU, M. (1960). Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri. *TDA Yıllığı*, Ankara.
- MORİNA, İ. (1985). Mamuşa Ağzının Fonetik Özellikleri. *ÇEVREN*, XII/49, 23-32, Priştine.
- MORİNA, İ. (1985). Mamuşa Ağzının Morfolojik Özellikleri. *ÇEVREN*, XII/50, 21-35, Priştine.
- MORİNA, İ. (1985). *Mamuşa Türk Halkı Ağzı Üzerinde Dil Araştırması*. Doktora Tezi, İstanbul.
- NEMETH, G. (1956). *Zur Einleitung der Türkischen Mundarten Bulgariens*. Sofia
- NOVAKOVIÇ, S. (1960). *Srbi i Turci XIV i XV veka* 46-49, Beograd.
- OBRADOVIÇ, D. (1925). Prosvetne Prilike u Juznoj Srbiji. *Skoplje i Juzna Srbija*, s. 125-141, Beograd.
- OLCAY, S. (1995). *Doğu Trakya Yerli Ağzı*. Ankara.
- OLCAY, S. (1966). *Erzurum Ağzı*. Ankara.
- OLİVERA Y. N. (1970). Turskiot govor vo Gostivarskiot kraj. *Gostivarskiot kraj-II, Gostivar: Opštinsko sobranie*, s. 271-306.
- OLİVERA, Y. N. (1969). *Za neкои fonološki izmeni vo govorot na turskiot naselenie vo Gostivarsko*, Godišen Zbornik, Knjiga 21, Skopje, Filološki Fakultet Skopje, s. 237-244.
- ÖZTUNA, Y. (1967). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, Cilt: 3*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- ALİL, S. (2000). *Radoviş ve Çevresi Türk Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi, Kiril ve Metodik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, Üsküp.
- SÜMER, F. (1980). *Oğuzlar*. Ankara.
- ŞANLI, C. (1990). *Kırklareli İli Merkez İlçe Köyleri Ağzları*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Taşköprülü Zade. (1985). *Eş-şelia 'lun-nu' maniye fi, ulema' i devleti l-osmaniye*. İstanbul.

- TUNA, O. N. (1986). *Türk Dilbilgisi Fonetik ve Morfoloji*. Malatya.
- TURAN, Z. (2006/2007). *Fonetik ve Morfoloji Ders Notları*. Sakarya.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (İnönü Ansiklopedisi). *K. Maddesi*.
- TÜRKİYE DIŞINDAKİ TÜRK EDEBİYATLARI ANTOLOJİSİ, 7. (1997). *Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 305.
- YÜCEL, Y. ve SEVİM, A. (1990). *Türkiye Tarihi Cilt: II. Osmanlı Dönemi (1300 – 1366)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, Cilt 2. (1985). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- YENİBAL, S. (1974). *Kırklareli Ağzı ve Hususiyetleri*. İ. Ü. Edb. Fak. Mezuniyet Tezi, No: 8/1718.
- YUSUF, S. (1984). *Dil Çalışmaları*. Priştine: Tan Yayınevi.
- YUSUF, S. (1974). Prizren Türkçesinde Kimi Yabancı Ögeler. *ÇEVREN* 1/3, s. 32-38, Priştine.
- YUSUF, S. Arnavutçadan Prizren Türkçesine Aktarmalar. *ÇEVREN*, 4/3, s. 45-47, Priştine.